

POGLAVLJE 6

POLITIKE ZAPOŠLJAVANJA MLADIH U FUNKCIJI RAZVOJA PREDUZETNIŠTVA U SRBIJI

Kosovka Ognjenović¹

Apstrakt

Uprkos skromnim šansama da se zaposle u sektoru plata, mladi u Srbiji retko biraju samozapošljavanje kao prvu mogućnost. To može da se dovede u vezu sa činjenicom da samozapošljavanje nije među mladim ljudima dovoljno prepoznato kao put u izboru karijere. Po tome se mladi u Srbiji ne razlikuju mnogo od svojih vršnjaka u Evropskoj uniji. U radu se polazi od analize statusa mladih na tržištu rada u Srbiji, koji je, kao što je poznato, daleko nepovoljniji nego u ukupnoj populaciji, a odlikuju ga uporno visoka nezaposlenost, niska zaposlenost i visok udeo onih koji nisu zaposleni i nisu uključeni u dalje obrazovanje i obuke. Ohrabruje činjenica da se nepovoljni pokazatelji ne produbljuju, čemu doprinosi i skroman porast sektora samozaposlenih. Međutim, među mladima koji su izabrali samozapošljavanje, mali je broj onih koji su preuzeli rizik zapošljavanja i drugih lica, tako da je udeo mladih poslodavaca još uvek neznan. U Srbiji postoji dugogodišnja sinhronizovana podrška razvoju preduzetništva mladih koja je osmišljena kroz finansijsku pomoć, edukacije i mentorstvo. Nalazi empirijskih studija pokazuju da se mladi koji imaju jasne preduzetničke namere ne oslanjaju samo na institucionalnu pomoć. Okruženje koje gaji vrednosti bliske budućim preduzetnicima je veoma važno. Mladim ljudima je potrebno približiti i motive kojima su se vodili uspešni preduzetnici kada su započinjali realizaciju svojih preduzetničkih projekata.

Ključne reči: EU, mladi, preduzetništvo, Srbija, zapošljavanje.

UVOD

Mladi su jedna od najosetljivijih grupa na tržištu rada u Srbiji i šire posmatrano u velikom broju post-tranzicionih zemalja, kao i razvijenih zemalja članica Evropske unije – EU. Stopa neaktivnosti mladih u Srbiji, dobi od 15-24 godine, u 2015. godini je iznosila 71%, što i nije toliko iznenađujuća činjenica, budući da se polazi od

---

¹ Mr Kosovka Ognjenović, istraživač-saradnik, Institut ekonomskih nauka, Beograd, e-mail: kosovka.ognjenovic@ien.bg.ac.rs

pretpostavke da su mladi tog uzrasta uključeni u sistem obrazovanja (RZS, 2015). Međutim, na izraženu osetljivost ovog dela populacije ukazuje udeo mladih koji nisu zaposleni i nisu uključeni u proces obrazovanja i obuka, a koji u Srbiji doseže do 1/3, i značajno je iznad proseka EU-28 (12%). Dva dodatna pokazatelja nepovoljnog položaja mladih u Srbiji jesu visoka stopa nezaposlenosti i niska stopa zaposlenosti, koje su u 2015. godini iznosile redom 43,3% i 16,4%.

Politike koje su se donosile i sprovodile na nivou države, proteklih su godina uglavnom bile usmerene ka ohrabriranju mladih da se uključe u preduzetničke projekte koji bi povećali njihove šanse da se ostvare kao samozaposleni (NARR, 2015; NSZ, 2015). Takođe, jedan deo inicijativa, koji je dolazio od strane države, ticao se direktnih podsticaja privatnim poslodavcima da zapošljavaju mlade (Ognjenović, 2012). Ovo nije iznenađujuće, budući da istraživanja pokazuju da je nivo nezaposlenosti u značajnoj meri određen poreskim opterećenjem niskih zarada na makro nivou, ali i nizom drugih činilaca koji mogu da se dovodu u vezu sa nezaposlenošću (Zubović et al., 2015).

Put od stvaranja uslova koji prethode formiranju preduzetničke namere do realizacije preduzetničkog projekta je dug.² Praćen je brojnim problemima od kojih u realnom okruženju valja spomenuti brojne faktore koji se odnose na organizacione aspekte poslovanja kompanija pa do onih koji se percipiraju kao spoljni faktori (NARR, 2013; Lazarević-Moravčević et al., 2014). Sve to utiče na usporavanje dinamike rasta sektora samozaposlenih, smanjuje motivaciju mladih ljudi da ponesu rizik otpočinjanja sopstvenog posla, smanjuje izgleda da se povećava broj onih koji u preduzetništvu vide priliku da se stvaraju nove vrednosti, a ne posao iz nužde, povećava stopu gašenja preduzeća koja je posebno karakteristična za manje privredne subjekte i tome slično.

Predmet analize u ovom radu jesu politike zapošljavanja namenjene mladima, koje su, pre svega, usmerene ka podsticanju razvoja preduzetništva u Srbiji. S obzirom na nastojanja Srbije da postane članicom EU, analiza koja je predstavljena u ovom radu, takođe, ima i komparativni karakter. Rad se dodatno bavi i analizom jednog broja pokazatelja relevantnih za praćenje napretka u oblasti politika zapošljavanja i predstavlja doprinos onoj grupi radova koje se bave ekonomskom i socijalnom perspektivom mladih u Srbiji.

---

² Videti teorijsko-empirijska istraživanja, na primer, Kolvereid i Isaksen (2006) i Segal et al. (2005) za razvijene zapadne ekonomije, odnosno Rajh et al. (2016) i Skokić (2015) za bivše post-socijalističke zemlje.

U narednom poglavlju razmatraju se činjenice o položaju mladih na tržištu rada Srbije i EU-28. Potom se analiziraju trenovi samozaposlenosti i daje komparativna perspektiva mladih u Srbiji i mladih u susjednim zemljama, uključujući i zemlje EU-28. Jedno poglavlje je posvećeno sagledavanju politika i programa samozapošljavanja i podrške razvoju preduzetništva, čiji su korisnici mladi. Rad se završava diskusijom glavnih nalaza analize i zaključcima.

KONTEKST I ČINJENICE

Položaj mladih ljudi u Srbiji je daleko nepovoljniji nego u većini zemalja EU. Statistički pokazatelji položaja mladih na tržištu rada pokazuju da je u Srbiji gotovo za polovinu manje mladih zaposleno nego u EU-28, dok je, s druge strane, nezaposlenost ekonomski aktivnih lica više nego duplo veća nego među istom populacijom u EU-28 (videti Tabelu 1).

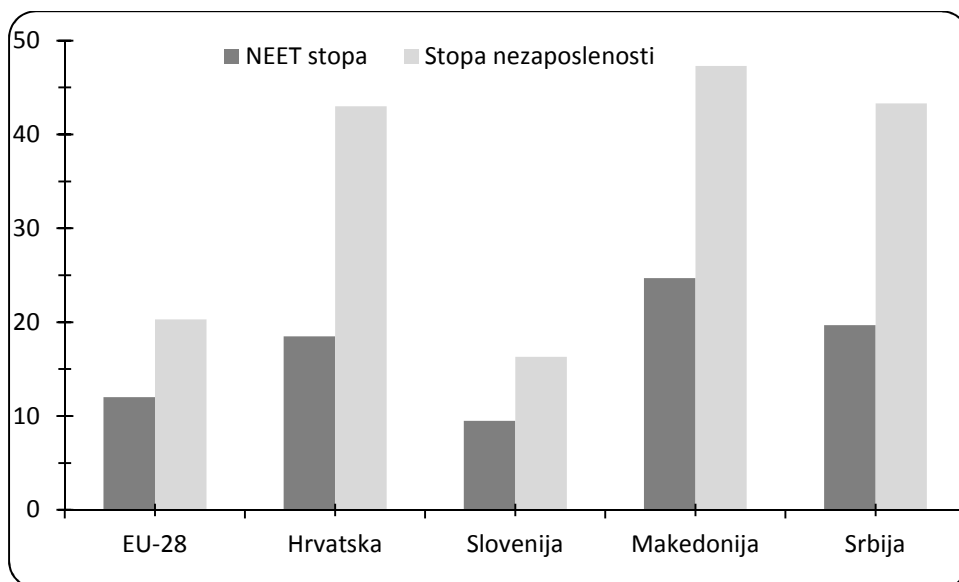
Tabela 1. Ključni pokazatelji položaja mladih (15-24 g.) na tržištu rada EU-28 i Srbije, u %

	2011		2012		2013		2014		2015	
	EU-28	Srbija	EU-28	Srbija	EU-28	Srbija	EU-28	Srbija	EU-28	Srbija
	<i>Svi</i>									
Stopa zaposlenosti	33,3	14,0	32,5	14,5	32,1	14,5	32,4	14,9	33,0	16,4
Stopa nezaposlenosti	21,7	50,9	23,2	51,1	23,7	49,4	22,2	47,3	20,3	43,3
NEET stopa	12,9	...	13,2	...	13,0	...	12,5	20,2	12,0	19,7
	<i>Muškarci</i>									
Stopa zaposlenosti	35,3	18,6	34,4	19,1	33,9	18,9	34,2	18,9	34,8	21,1
Stopa nezaposlenosti	22,3	47,6	23,9	47,9	24,3	44,6	22,9	45,8	21,0	40,1
NEET stopa	12,6	...	12,9	...	12,8	...	12,3	20,8	11,8	20,0
	<i>Žene</i>									
Stopa zaposlenosti	31,2	8,9	30,5	9,4	30,2	9,7	30,5	10,6	31,2	11,4
Stopa nezaposlenosti	21,0	57,1	22,4	57,0	22,9	57,5	21,4	50,0	19,5	48,7
NEET stopa	13,3	...	13,4	...	13,2	...	12,7	19,6	12,3	19,3

Izvor: Eurostat i RZS ARS, 2011-2015. godina.

Tokom petogodišnjeg perioda 2011-2015., stopa zaposlenosti mladih u EU-28 bila je niža za 0,3 procentna poena 2015. godine u odnosu na 2011. godinu, dok je stopa nezaposlenosti smanjena za 1,4 procenta poena. I u EU-28 i u Srbiji prisutan je rodni jaz u stopama zaposlenosti. Međutim, primetno je da je razlika u stopama koje odražavaju nivo zaposlenosti mladih muškaraca i žena daleko manja u EU-28 nego u Srbiji. S druge strane, pozitivan pomak se ogleda u petogodišnjem trendu kretanja zaposlenosti za obe demografske grupe u Srbiji, ukazujući na blag i kontinuiran porast zaposlenosti. Takođe, stopa nezaposlenosti ukazuje na smanjenje broja lica koja traže posao. Slične tendencije su odlika i tržišta rada EU-28. Proporcija mladih koji nisu zaposleni i nisu uključeni u proces obrazovanja i obuka – NEET stopa – viša je u Srbiji nego u EU-28, ali se uočava blagi pad ovog pokazatelja tokom poslednje dve godine. Ne postoje velike rodne razlike u NEET stopama kako na nivou EU-28 tako i u Srbiji.

Grafikon 1. NEET stopa i stopa nezaposlenosti u izabranim zemljama, 2015. g., u %

Izvor: Eurostat i RZS ARS, 2015. godina.

Poređenje Srbije sa tri bivše jugoslovenske zemlje ukazuje na to da među Hrvatskom, Makedonijom i Srbijom postoje sličnosti koje se tiču položaja mladih na tržištu rada (videti Grafikon 1). Naime, sve tri zemlje imaju daleko više stope nezaposlenosti mladih od proseka EU-28, s tim da je Slovenija, sa stopom

nezaposlenosti mladih od 16,3% u 2015. godini, bila jedna od retkih zemalja EU sa ispod prosečnom nezaposlenošću mladih. Takođe, udeo mladih koji nisu zaposleni i nisu uključeni u dalje obrazovanje i obuke viši je u ove tri zemlje nego u EU-28 i u Sloveniji, gde je u 2015. godini iznosio redom 12% i 9,5%. U Makedoniji ova stopa doseže do ¼ mladih, a u Srbiji i Hrvatskoj iznosi redom 20% i 19%.

REZULTATI ANALIZE

U ovom poglavlju se razmatraju nacionalne statistike i statistike EU-28 koje ukazuju na trendove samozapošljavanja kako ukupne populacije mladih tako i posmatrano prema rodnoj strukturi. Daje se poređenje i sa ukupnom populacijom radno aktivnog stanovništva koje se opredelilo za samozapošljavanje, a ukazuje se i na rezultate nekih studija u Srbiji koje su se bavile tranzicijom mladih od škole do prvog zaposlenja, obuhvatajući segment onih koji su izabrali samozapošljavanje.³

Samozaposlenost u EU i Srbiji

Samozapošljavanje se stimuliše odgovarajućim politikama na nivou EU-28 i Srbije (The Council of the European Union, 2013b; Government of Serbia, 2015).⁴ Retko kada se pravi razlika između mladih koji su se opredelili za samozapošljavanje zato što nisu imali drugog izbora, tj. nisu mogli da nađu pristojan posao za platu i onih koji imaju preduzetnički potencijal. Njihov izbor profesionalnog statusa „samozaposleni“ je najčešće rezultat nužde, za razliku od mladih koji su imali nameru da realizuju svoju preduzetničku ideju, a njihov broj je daleko manji među samozaposlenima. U ukupnoj populaciji EU, koju čine pojedinci koji su barem jednom započeli privatni posao, prevladava mišljenje da su se opredelili za otpočinjanje sopstvenog posla zbog ukazane prilike, sa čime je saglasno 49% učesnika u istraživanju *Eurobarometer* (European Commission, 2013). S druge strane, nužda je bila motiv za 29% samozaposlenih. Slično istraživanje, koje je sprovedeno 2013. godine u Srbiji, pokazalo je da postoje izvesne razlike u stavovima o preduzetništvu u zavisnosti od starosti ispitanika. Mladi nalaze motiv za otpočinjanje sopstvenog posla u stvaranju novih vrednosti, dok generacije

---

³ Za ovaj deo analize konsultovana je studija koja je urađena na osnovu podataka Ankete o tranziciji od škole do posla – SWTS, koju je tokom 2015. godine sproveo Republički zavod za statistiku. Ovo istraživanje je obuhvatilo mlade dobi od 15 do 29 godina (Marjanović, 2016).

⁴ Pregled politika zapošljavanja mladih u Srbiji koje se odnose na period do 2010. godine, videti, na primer, u Ognjenović (2012).

srednje dobi u tome vide nuždu ili izlaz iz nezaposlenosti (CEVES, 2014). Prema sličnom istraživanju koje je sprovedeno među učenicima srednjih stručnih škola u Vojvodini, izdvajaju se osobine, kao što su istrajnost, posvećenost ostvarivanju zadatah ciljeva i želja da se ostvari rezultat, koje učenici vide kao najznačajnije odlike budućih preduzetnika (Viduka, 2014). Takođe, postoje izvesna zapažanja koja ukazuju da na motivaciju potencijalnih preduzetnika mogu da utiču pojedinci ili institucije koje kreiraju atmosferu o preduzetništvu u društvu; i to, podstičući emocije koje vode ka izvodljivosti preduzetničke ideje i želji pojedinaca da se ostvare kao preduzetnici (Segal et al., 2005).

Opcija koju nudi samozapošljavanje nije najčešći izbor mladih u EU-28, ali uočava se trend stalnog rasta udela samozaposlenih u ukupnom broju zaposlenih mladih odgovarajuće starosne dobi (videti Tabelu 2).

Tabela 2. Samozaposleni mladi (15-24 g.) u EU-28, u %

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
	<i>Svi</i>							
Svi samozaposleni	3,8	3,9	4,1	4,1	4,3	4,2	4,2	4,2
Sa zaposlenima	0,5	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,4
Bez zaposlenih	3,3	3,5	3,6	3,7	3,8	3,8	3,7	3,7
	<i>Muškarci</i>							
Svi samozaposleni	4,8	5,0	5,2	5,2	5,4	5,1	5,2	5,2
Sa zaposlenima	0,7	0,6	0,7	0,6	0,7	0,6	0,7	0,6
Bez zaposlenih	4,1	4,4	4,5	4,5	4,8	4,6	4,5	4,6
	<i>Žene</i>							
Svi samozaposleni	2,6	2,7	2,8	2,9	3,0	3,2	3,1	3,0
Sa zaposlenima	0,3	0,2	0,3	0,3	0,3	0,3	0,2	0,3
Bez zaposlenih	2,3	2,4	2,5	2,6	2,7	2,8	2,8	2,8

Izvor: Eurostat.

Ukoliko se pogleda struktura samozaposlenih u odnosu na to da li zapošljavaju i druga lica, što ih svrstava u kategoriju poslodavaca, ili samostalno obavljaju svoju delatnost bez da zapošljavaju i druga lica, vidi se da je udeo poslodavaca među mladima još uvek neznatan. To često može da se dovede u vezu sa rizikom koji nosi preduzetnička profesija. Gledano prema rodnoj strukturi, mladi muškarci se češće opredeljuju za samozapošljavanje od mladih žena, mada je kod obe demografske grupe prisutan trend porasta udela samozaposlenih u ukupnom

broju zaposlenih mladih. Takođe, muškarci su skloniji riziku koji nosi zapošljavanje i drugih lica nego žene, što je karakteristično i za celu populaciju muškaraca i žena u EU-28 (videti Tabelu A1 u Aneksu).

Udeo samozaposlenih u ukupnom broju zaposlenih u Srbiji, na nivou cele populacije, značajno prevazilazi prosek EU-28. Prema podacima ARS-a, u Srbiji je 2015. godine među zaposlenima bilo 22% samozaposlenih, dok je prosek na nivou EU-28 iznosio 14,9%. Ovi nalazi samo dodatno potvrđuju hipotezu da je na tržištima rada zemalja, koje karakteriše uporno visoka nezaposlenost i spora dinamika kreiranja novih poslova, samozapošljavanje, uz rad u neformalnom sektoru, jedna od opcija preživljavanja.⁵ U poređenju sa ženama, muškarci prednjače prema izboru profesionalnog statusa „samozaposleni“ bilo da je reč o poslodavcima ili samostalnim profesijama koje ne zapošljavaju druga lica. Analizirajući period od 2008. do 2015. godine uočava se nepromenjen udeo samozaposlenih u EU-28, koji iznosi 14,9%. Slična dinamika je karakteristična i za mušku populaciju sa učešćem od 18,8%, dok se kod žena primećuje blagi porast udela samozaposlenih lica koji je u 2015. godini iznosio 10,4%, što predstavlja procentualni porast za 0,3 poena. Detaljna analiza kretanja godišnjih stopa samozaposlenosti na nivou proseka EU-28, ukazuje pak na to, da je u postkriznom periodu, paralelno sa porastom nezaposlenosti, blago raslo opredeljenje ukupne populacije za samozapošljavanje. Stope rasta samozaposlenosti su stabilizovane nakon 2011. godine.

Mladi u Srbiji retko biraju samozapošljavanje kao prvi izbor, što može da se dovede u vezu sa činjenicom da opredeljene za samozapošljavanje nije među mladim generacijama dovoljno prepoznato kao put u izboru karijere. Po tome se mladi u Srbiji ne razlikuju mnogo od svojih vršnjaka u EU.⁶ U Srbiji stopa samozaposlenosti mladih iznosi 7,7% i viša je u grupi mladih muškaraca što korespondira sa nalazima za ukupnu populaciju (Marjanović, 2016). U datom kontekstu, interesantno je ukazati i na rezultate studije koja je sprovedena među studentima ekonomije i poslovne ekonomije u Srbiji, Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Makedoniji, koja daje čvrst dokaz da percepcije mladih o mogućim

---

⁵ Samozapošljavanje i rad u neformalnom sektoru ne isključuju jedno drugo. U 2015. godini stopa neformalne zaposlenosti u Srbiji je iznosila 19,5% (videti Tabelu A2 u Aneksu). Među mladima, više od 1/3 činila su lica koja su bila angažovana u neformalnom kontekstu, a u grupi samozaposlenih na nivou cele populacije procenjuje se da ih 29,3% radi u neformalnom sektoru (RZS, 2016).

⁶ Videti studiju koju je pripremila European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (2015).

barijerama nemaju negativan uticaj na ostvarivanje preduzetničkih namera (Rajh, et al., 2016). Mladi u ove četiri zemlje vide značajnu podršku u bliskim prijateljima i porodici u nameri da razviju svoju preduzetničku ideju. Ovi rezultati su na određeni način jednoznačni sa rezultatima koji su dati u Tabli 3, a iz koje se jasno vidi da mladi u Srbiji, u najvećem broju slučajeva, računaju na finansijsku podršku svojih prijatelja i porodice pri započinjanju sopstvenog posla. Krediti od banaka i drugih finansijskih institucija su jedna od poslednjih opcija u finansiranju preduzetničkih projekata.

Tabela 3. Samozaposleni mladi u Srbiji, 2015. g.

	Ukupno	Muškarci	Žene
<i>Zapošljavanje</i>			
Zaposleni	398719	245373	153345
Samozaposleni	30900	23846	7054
Udeo samozaposlenih, %	7,7	9,7	4,6
<i>Izvori finansiranja, u %</i>			
Nisu bila potrebna sredstva	23,3	21,1	30,6
Ušteđevina	18,2	21,3	7,7
Pozajmice od porodice i prijatelja	51,4	48,4	61,7
Krediti	5,7	7,4	0,0
Drugo	1,3	1,7	0,0
Ukupno	100,0	100,0	100,0

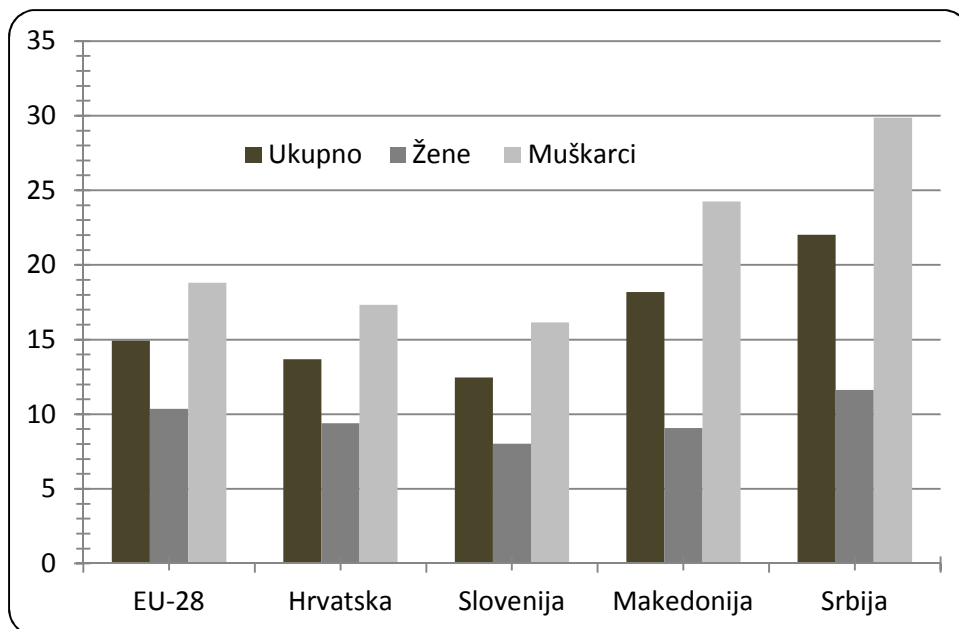
Izvor: Marjanović (2016).

Napomena: Izračunato na bazi podataka SWTS 2015 ankete koji su dati u tabelama A2 i A3 (str. 62-63).

Ukoliko bi se rangirale četiri bivše jugoslovenske zemlje prema procentualnom udelu samozaposlenih u ukupnoj zaposlenosti, Srbija bi bila na vodećoj poziciji, a za njom bi sledile Makedonija, Hrvatska i Slovenija (videti Grafikon 2). Isto tako, Srbija i Makedonija su iznad proseka EU-28, dok je samozapošljavanje ređe zastupljena opcija među zaposlenima u Sloveniji i Hrvatskoj u odnosu na prosek Unije. U zemljama EU-28, u proseku, prisutna je manja rodna razlika u samozapošljavanju nego u preostalim posmatranim zemljama. Posebno se ističu Srbija i Makedonija, gde je samozapošljavanje među muškom populacijom više nego duplo zastupljeno u odnosu na ženski deo populacije.

Grafikon 2. Rodna struktura samozaposlenih u izabranim zemljama (populacija 15+) 2015. g., u %

Izvor: Eurostat i RZS ARS, 2015. godina.

Programi podrške samozapošljavanju i razvoju preduzetništva

U Srbiji postoji nekoliko javnih programa podrške samozapošljavanju i razvoju preduzetništva čiji su nosioci Ministarstva, Nacionalna služba za zapošljavanje – NSZ, Nacionalna agencija za regionalni razvoj – NARR do 2015. godine, novoosnovana Razvojna agencija Srbije – RAS i druga tela. Međutim, u kontinuitetu ova podrška je dolazila kroz godišnje programe samozapošljavanja NSZ (NSZ, 2015) i *start-up* šeme NARR-a (NARR, 2015). U okviru aktivne politike zapošljavanja, NSZ pruža podršku zapošljavanju mladih nudeći im mogućnost da se uključe u programe samozapošljavanja (NSZ, 2015). Ovi programi pružaju odgovarajuću finansijsku podršku korisnicima, čija visina najčešće zavisi od ukupno opredeljenih sredstava budžetom na godišnjem nivou, a praćeni su i odgovarajućim obukama za buduće preduzetnike. Slične programe, mada manjeg obima, nude i lokalne samouprave širom Srbije, a u određenom broju slučajeva podrška dolazi iz donatorskih sredstava koja se često distribuiraju kroz projekte sa izraženom socijalnom dimenzijom, a namenjena su podsticanju zapošljavanja

najosetljivijih grupa na tržištu rada. Vredno je pomenuti i inicijative podsticanja preduzetništva mladih koje dolaze iz privatnog sektora i finansijskih institucija.⁷

Tabela 4. Programi samozapošljavanja realizovani tokom perioda 2010-2015. g.

	Subvencije za samozapošljavanje		Obuke o preduzetništvu	
	Broj lica	U % ¹	Broj lica	U % ¹
2010				
Mladi do 30	516	24,7	3622	26,8
Svi	2089		13510	
2011				
Mladi do 30	919	24,7	3067	25,5
Svi	3725		12006	
2012				
Mladi do 30	488	25,1	2819	25,7
Svi	1946		10970	
2013				
Mladi do 30	285	17,0	2953	23,1
Svi	1681		12799	
2014				
Mladi do 30	152	20,7	3032	27,3
Svi	736		11126	
2015				
Mladi do 30	804	21,1	3169	26,3
Svi	3803		12029	

Izvor: NSZ.

¹ U odnosu na ukupan broj korisnika subvencije za samozapošljavanje, odnosno učesnika u preduzetničkim obukama.

Broj lica uključenih u programe samozapošljavanja varira od godine do godine, međutim, zastupljenost mladih u ovim programima se relativno smanjivala do 2014. godine, kada su ovi programi realizovani sa učešćem veoma malog broja korisnika iz grupe mladih. Značajan kvantitativni skok prisutan je u 2015. godini kada je broj mladih uvećan za nekoliko puta u odnosu na prethodnu godinu. Ova

⁷ Više o strateškom upravljanju programima i šemama, kao i oblicima podrške razvoju preduzetništva mladih i žena u Srbiji videti u Todorović et al. (2016).

godina je prethodnica 2016. koja je proglašena godinom preduzetništva u Srbiji. S druge strane, zainteresovanost mladih za preduzetničke obuke je velika, tako da je broj mladih učesnika veoma postojan na godišnjem nivou. Zainteresovanost mladih za programe samozapošljavanja ne iznenađuje u uslovima visoke nezaposlenosti, a evaluacija ovih programa pokazuje da se njima ostvaruju pozitivni efekti na rast zaposlenosti (Ognjenović, 2007).

U 2016. godini, mladima u Srbiji je na raspolaganju nekoliko projekata koji podržavaju započinjanje sopstvenog posla. Vredno je pomenuti programe razvoja *start-up* projekata koji direktno podržavaju preduzetništvo mladih, ali i žensko i socijalno preduzetništvo sa naglašenom regionalnom dimenzijom. Inicijativa RAS-a predviđa sinhronizovanu podršku koja se sastoji od finansijske pomoći, obuka i mentorstva. Razvoj preduzetništva mladih se realizuje i kroz podršku programima i projektima lokalnih samouprava koju pruža Ministarstvo omladine i sporta, kao i kroz promociju učeničkih kompanija.⁸

Značajan deo podrške mladima u EU-28 dolazi kroz šemu „Youth Guarantee“ koja ima za cilj da podstakne zaposlenost i aktivnost mladih u zemljama članicama Unije, a ostvaruje se kroz finansijsku podršku u okviru „The Youth Employment Initiative“ (The Council of the European Union, 2013a). Ova inicijativa, zajedno sa podrškom koju obezbeđuje Evropski socijalni fond, predstavlja sveobuhvatnu šemu podrške mladima, uključujući ne samo zapošljavanje, već i obrazovanje i druge aspekte socijalne zaštite. Inicijativa omogućava finansiranje vidova podrške mladima u trajanju od 2014. do 2020. godine, sa usmerenošću ka onim evropskim regionima gde nezaposlenost mladih prevazilazi ¼. Podrška je obezbeđena mladim licima do 25 godina starosti, u trajanju od četiri meseca, koja su registrovana kod javnih službi za zapošljavanje, kao i mladima koji nisu zaposleni i nisu uključeni u programe daljeg obrazovanja i obuka i nisu registrovani kod službi za zapošljavanje.⁹ Takođe, mladima u EU-28 je na raspolaganju sinhronizovana podrška u vidu razvoja preduzetništva i socijalnih preduzeća, koja uključuje karijerno vođenje i obuke o preduzetništvu i samozapošljavanju.

---

⁸ Više o projektima podrške mladima u *Godini preduzetništva* videti na:

<http://www.ras.gov.rs/sr/razvoj-preduzetnistva/projekti/godina-preduzetnistva-2016>

⁹ Videti The Council of the European Union (2013a).

DISKUSIJA I ZAKLJUČAK

Položaj mladih na tržištu rada u Srbiji je nepovoljniji od položaja njihovih vršnjaka u zemljama EU-28, kao i u nekim od zemalja u okruženju. Mladi ljudi prolaze kroz težak i dug proces tranzicije od škole do prvog zaposlenja (Marjanović, 2016). Iako se čini da imaju jasne preduzetničke namere (Rajh et al., 2016), u preduzetništvu, kao načinu izbora karijere, ređe prepoznaju šansu. Procenat mladih ljudi, dobi od 15-29 godina, koji su se opredelili za samozapošljavanje iznosi 7,7% u ukupnom broju zaposlenih mladih u Srbiji (Marjanović, 2016). U samozapošljavanju se često traži izlaz iz dugoročne nezaposlenosti. Stoga ne iznenađuje da je u Srbiji mnogo veći udeo onih koji bi se za samozapošljavanje opredelili iz nužde (CEVES, 2014), za razliku od nalaza istraživanja koja se sprovode u EU-28, a na bazi kojih se procenjuje da je skoro polovina samozaposlenih nastala tako što su u otpočinjanju sopstvenog posla videli mogućnost razvoja preduzetničkih ideja (European Commission, 2013). S obzirom na to da na nivou EU-28 tek 14,9% ukupne populacije preferira samozapošljavanje, možda uzore budućim preduzetnicima treba tražiti u iskustvima koja potiču ih nekih drugih zemalja. U Srbiji postoji kontinuirana podrška razvoju preduzetništva kako za početnike u poslu tako i uopšte za lica koja se opredeljuju za samozapošljavanje. Međutim, može da se zaključi da, i uprkos tome, sektor samozaposlenih ostvaruje skroman rast čime ne doprinosi značajno rastu ukupne zaposlenosti. Pored institucionalnih uslova koji treba da obezbede podsticajnu klimu za razvoj preduzetništva, preporuka je da je mlade potrebno upoznati sa preduzetničkim veštinama. Takođe, potrebno je poboljšati statističku osnovu i dostupnost podataka kako bi se unapredilo praćenje razvoja preduzetničkog sektora u Srbiji kroz veći broj objavljenih studija i naučnih radova i podstakla diskusija o ulozi ovog sektora u ekonomskom i društvenom razvoju zemlje.

ZAHVALNICA

Ovaj rad je deo istraživačkih projekata pod šiframa 47009 (Evropske integracije i društveno-ekonomske promene privrede Srbije na putu ka EU) i 179015 (Izazovi i perspektive strukturnih promena u Srbiji: Strateški pravci ekonomskog razvoja i usklađivanje sa zahtevima EU), finansiranih od strane Ministarstva za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije.

LITERATURA

- [1] CEVES, (2014), *Preduzetništvo u Srbiji: Nužda ili prilika?*, Centar za visoke ekonomske studije, Beograd.
- [2] The Council of the European Union, (2013a), „Council Recommendation of 22 April of 2013 on establishing a Youth Guarantee“, *Official Journal of the European Union*, N° C 120 / 01. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2013:120:0001:0006:EN:PDF> (pristupljeno 15.11.2016.)
- [3] The Council of the European Union, (2013b), „Multiannual Financial Framework“, February, EUCO N° 37/1, Brussels. <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2037%202013%20FINIT> (pristupljeno 15.11.2016.)
- [4] European Commission, (2013), „Entrepreneurship in the EU and Beyond“, *Flash Eurobarometer*, N° 354, Brussels. http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_354_en.pdf (pristupljeno 01.10.2016)
- [5] European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, (2015), *Youth Entrepreneurship in Europe: Values, Attitudes, Policies*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- [6] Government of Serbia, (2015), *SME: Development Strategy and Action Plan for the Period 2015-2020*. <http://www.privreda.gov.rs/wp-content/uploads/2015/06/Strategija-mala-i-srednja-preduzeca.pdf> (pristupljeno 01.10.2016)
- [7] Kolvereid, L. and E. Isaksen, (2006), „New business start-up and subsequent entry into self-employment“, *Journal of Business Venturing*, 21 (6): 866–885.
- [8] Lazarević-Moravčević, M., Stevanović, S. and G. Belopavlović, (2014), „Specifics of management in small- and medium-sized enterprises in Serbia“, *Economic Analysis*, 47 (3-4): 104-117.
- [9] Marjanović, D. (2016), „Tranzicija mladih žena i muškaraca na tržištu rada Republike Srbije“, *Work4Youth serija* N° 36, Međunarodna organizacija rada, Ženeva.
- [10] Nacionalna agencija za regionalni razvoj, (2015), *Izveštaj o malim i srednjim preduzećima i preduzetništvu za 2013. godinu*, Beograd.
- [11] Nacionalna agencija za regionalni razvoj, (2013), *Istraživanje o stanju, potrebama i problemima malih i srednjih preduzeća i preduzetnika u Srbiji*, TNS Medium Gallup, oktobar, Beograd.

- [12] Nacionalna služba za zapošljavanje, (2015), *Izveštaj o radu za 2015. godinu*, Beograd.
- [13] Ognjenović, K. (2012), „Youth employment policies in Serbia: Framework, interventions, results“, in Zubović, J. and I. Domazet (eds.): *New Challenges in Changing Labour Markets* (str. 59-74), Institute of Economic Sciences, Belgrade.
- [14] Ognjenović, K. (2007), „The use of propensity score-matching methods in evaluation of active labour market programs in Serbia“, *Economic Annals*, 52 (172): 21-53.
- [15] Rajh, E., Budak, J., Ateljević, J., Davčev, Lj., Jovanov, T. and K. Ognjenović (2016), „Entrepreneurial intentions in selected Southeast European countries“, EIZWP, November, N° 1609. file:///C:/Users/pc2012/Downloads/Entrepreneurial%20Intentions%20in%20Selected%20Southeast%20European%20Countries%20(1).pdf (pristupljeno 21.11.2016.)
- [16] Republički zavod za statistiku, (2016), Anketa o radnoj snazi u Republici Srbiji 5015., *Bilten* N° 608, Beograd.
- [17] Segal, G., Borgia, D. and J. Schoenfeld, (2005), „The motivation to become an entrepreneur“, *International Journal of Entrepreneurial Behaviour and Research*, 11 (1): 42-57.
- [18] Skokić, V. (2015), „Motivations and benefits of entrepreneurial network formation“, *International Journal of Business and Management*, 10 (9): 109-120.
- [19] Todorović, I., Komazec, S., Jevtić, M., Obradović, V. and M. Marič, (2016), „Strategic management in development of youth and women entrepreneurship – Case of Serbia“, *Organizacija*, 49 (4): 197-207.
- [20] Viduka, B. (2014), „Percepcija mladih o osobinama i sposobnostima potrebnim za preduzetništvo“, *Poslovna ekonomija*, 8 (1): 239-258.
- [21] Zubović, J., Zdravković, A. and D. Pavlović, (2015), „Effects of regulation on youth unemployment: evidence from European countries“, *Industrija*, 43 (2): 129-144.

Internet izvori:

- [1] Eurostat (<http://ec.europa/eurostat>) (pristupljeno 21.11.2016.)
- [2] Nacionalna agencija za regionalni razvoj (<http://narr.gov.rs>) (pristupljeno 22.11.2016.)
- [3] Nacionalna služba za zapošljavanje (<http://www.nsz.gov.rs>) (pristupljeno 22.11.2016.)
- [4] Razvojna agencija Srbije (<http://www.ras.gov.rs>) (pristupljeno 25.11.2016.)

[5] Republički zavod za statistiku Srbije (<http://www.stat.gov.rs>) (pristupljeno 22.11.2016.)

ANEKS

Tabela A1. Samozaposleni u EU-28 (populacija 15+), u %

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
<i>Svi</i>								
Svi samozaposleni	14,9	15,0	15,3	15,1	15,2	15,2	15,1	14,9
Sa zaposlenima	4,5	4,5	4,5	4,4	4,3	4,3	4,2	4,2
Bez zaposlenih	10,3	10,5	10,8	10,8	10,9	10,8	10,9	10,7
<i>Muškarci</i>								
Svi samozaposleni	18,8	19,0	19,4	19,2	19,3	19,2	19,1	18,8
Sa zaposlenima	6,2	6,2	6,2	6,0	5,9	5,9	5,8	5,7
Bez zaposlenih	12,6	12,8	13,2	13,2	13,4	13,3	13,3	13,1
<i>Žene</i>								
Svi samozaposleni	10,1	10,1	10,3	10,2	10,4	10,3	10,4	10,4
Sa zaposlenima	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4
Bez zaposlenih	7,6	7,7	7,9	7,8	8,0	7,9	8,0	8,0

Izvor: Eurostat.

Tabela A2. Neformalna zaposlenost u Srbiji, 2015. g.

	Svi	Muškarci	Žene
Neformalna zaposlenost (15+), u %	19,5	18,6	20,6
Neformalna zaposlenost (15-24), u %	37,8	40,7	32,2
Samozaposleni u neformalnom sektoru (15+), u %	29,3	29,1	30,0

Izvor: RZS (2016).